

ЧАСТИНА ПЕРША

Розділ перший

Весна 1879 року видалася на диво ранньою й теплою. На полях Нижньої Шотландії рівенько розляглася зелень ранніх посівів, свічки на каштанах розпустилися вже у квітні, а кущі глоду, що біліли обабіч сільських доріг, зацвіли на цілий місяць раніше, ніж зазвичай. У селах фермери стримано раділи, дітлахи босоніж мчали за поливальними возами. У містах, що простяглися по обидва боки широкої річки, брязкіт заліза на корабельнях вже не видавався таким нав'язливим і в м'якому весняному повітрі, підносячись до пагорбів позаду, зливався із дзижчанням першої тамтешньої бджоли й розчинявся в радісному беканні ягнят. У конторах клерки, рятуючись від спеки, поскидали піджаки, знеможено розвалились на стільцях, проклинали жарку погоду та обурювалися політикою лорда Біконсфілда¹, звісткою про війну із зулусами та дорожнечою пива.

Над усім гирлом річки Клайд, від Глазго до Портдорена, над Овертоном, Дерроком, Ердфілленом — містами, розташованими між Вінтонськими і Доренськими пагорбами, що утворюють три вершини трикутника родючої землі на правому березі лиману, — і над старовинним містечком Лівенфорд на основі цього трикутника, в тому самому місці, де Лівен впадає в Клайд, — над усім сліпуче сяяло сонце, і, сповиті його чудовим догідним теплом, люди працювали, байдикували, пліткували, бурчали, молилися, любили й жили.

Одного травневого ранку над Лівенфордом, у виснаженому спекою повітрі, ліниво висіли тонкі пасма хмар, але на схилку дня

¹ Мова про Бенджаміна Дізраелі, графа Біконсфілда, визначного британського державного й політичного діяча XIX ст., консерватора, прем'єр-міністра уряду в 1868 та 1874–1880 роках. Дізраелі вважається одним з найбільш визначних та успішних політиків Великої Британії історичного періоду, що отримав назву Вікторіанської доби. (Тут і далі примітки перекладача).

ці тонкі, як павутиння, хмари повільно заворушилися. Зірвавсь теплий вітерець і погнав їх по небу, а коли вони зникли з-перед очей, вітерець налетів на місто. Перше, що йому трапилось на дорозі, — висока правічна скеля, що височіла, мов маяк, де зливається річка Клайд з притокою Лівеном, і виразно вимальовувалася на небі опаловому, нагадуючи нерухому тушу велетенського слона. Теплий вітер обігнув скелю, швидко промчав спекотними вулицями убогого передмістя, Ньютона, а потім між високих стапелів, підйомних кранів і каркасів недобудованих суден на розташованих уздовж морського рукава корабельнях Летти та Ко, де кипіла робота; відтак він перейшовся Черч-стріт — поволі, як і належить прогулюватися головною вулицею, де містяться міська ратуша, міська школа й парафіяльна церква, і, нарешті, пройшовши цю статечну вулицю, весело закружляв у гостинно відкритому просторі центральної площі. Тоді якось нерішуче, немов у задумі, попрямував між рядами крамниць Гай-стріт, аж дістався Ноксгілла, високо розташованого кварталу житлових будинків. Тут невдовзі він стомився гуляти по терасах з вивіреного червоного пісковика й шелестіти пліщем, який сповивав стіни старих кам'яних будинків, і, прагнучи якнайшвидше вибратися в поля, вітерець знову шугнув містом поміж манірних вілл аристократичного кварталу Велголл, обмаявши мимохідь маленькі круглі грядки червоної герані, посаджені перед кожним будинком. Потім, безтурботно пробігши широким красивим проспектом, який від аристократичного кварталу вів за місто, вітерець раптово похолов, налетівши на останній будинок у кінці цієї вулиці.

Будинок цей був своєрідною спорудою. Невеликий, таких розмірів, що містив, певно, кімнат із сім, але масивний, із сірого каменю, сповнений суворої ваговитості у неповторній своїй архітектурі.

Внизу будинок мав форму вузького прямокутника, зверненого до вулиці довгим боком. Стіни виростили не одразу від землі, а стояли на кам'яному підмурівку, на цілий фут довшому й ширшому за їхні основи, тож уся будівля спиралася на нього, як тварина, на глибоко вкопані в землю лапи. Фасад, який виростав з холодною суворістю із цього підмурівка, однією своєю половиною переходив у круто зрізаний коник, тоді як інша закінчувалася низьким парашетом, що тягнувся горизонтально до з'єднання з другим таким самим гребенем над бічною стіною будинку.

Вигляд ці гострі виступи мали вельми своєрідний: кожен із них низкою крутих прямокутних сходинок переходив у скісну верхівку, на якій гордо пишалася велика куля з вилощеного сірого граніту. Вони з'єднувалися між собою парапетом, який своїми гострими, рівно ушикованими зубцями утворював такий собі важкий ланцюг з кам'яних ланок, що сковував увесь будинок якимись кайданами.

Біля того кута, де сходилися бічна і передня стіни будинку, піднімалася невисока кругла вежа, також підперезана зубчастою стрічкою парапету, прикрашена посередині глибокою ромбоподібною нішею й увінчана башточкою, на якій стримів тонкий очеретяний флагшток. Важкі пропорції її верхньої частини робили вежу присадкуватою й відразливою, схожою на широке насумрене чоло, спотворене глибоким шрамом, а з-під цього лоба похмуро й загадково дивилися двоє ямкуватих очей — прорізаних у вежі. Якраз під вежею був вхід — непоказні вузькі двері, з вигляду вельми непривітні, схожі на вороже стиснуті тонкі вуста; бічні стулки дверей круто сходилися вгорі в стрітчасту арку, що облямовувала вікно з темного скла й закінчувалася вістрям. Вікна будинку, як і двері, були вузькі, без жодних прикрас, чимось скидаючись на пробиті у стіні отвори, які неохоче пропускали світло, але приховували від сторонніх очей нутро.

Вигляд увесь будинок загалом мав якийсь таємничий, похмурий і відразливий, а задум його будівники мали якийсь неясний і неокреслений. Невеликі його розміри заважали йому доскочити пихатої величі якогось баронського замку, якщо таке було призначення його готичної вежі, бастіонів і круто скошених кутів. Однак від цієї будівлі віяло таким холодом, такою суворою міццю, що розгледіти в ньому лише самовдоволену претензію на показну пишність не випадало. Його зубчасті стіни справляли враження суворе, але не кумедне, і він, за всієї своєї безглуздості, зовсім не здавався смішним. Було щось таке в його грандіозній архітектурі, від чого сміх завмирав, — щось глибоко приховане, збочене, що його всі, хто пильно вдивлявся в будинок, сприймали як ваду, як утілене в камені порушення гармонії.

Жителі Лівенфорда ніколи не сміялися з цього будинку, — принаймні не сміялися відкрито. Така-от була невловима атмосфера могутності довкола нього, що ніхто не наважився б і посміхнутися.

Навіть саду перед будинком не було; замість нього — усипаний гравієм, голий, висмалений, але бездоганно чистий двір, посеред якого стояла як єдина прикраса маленька мідна гармата; гармата ця колись жила на борту фрегата, брала участь в останньому вишалі з нього, а тепер, по тому, як вона не один рік припадала курявою на портовому складі, любісінько пишнілася, наглянсована між двома симетричними купками ядер, надаючи останній штрих безглуздості цьому своєрідному житлу.

За будинком містився порослий травною квадратний клаптик землі з чотирма залізними стовпчиками по кутках, обведений високою мурованою огорожею, під якою росло кілька кущів смородини — єдина рослинність у цій жалюгідній подобі саду, якщо не брати до уваги сумовите дерево, що зроду не цвіло й ніколи не заглядало у вікно кухні.

Крізь це вікно, хоч його й затуляв бузковий кущ, можна було розгледіти дещо всередині. Простора кімната була облаштована зручними меблями, але без смаку. Тут стояли диван та стільці із сидіннями з кінського волосу, великий стіл, пузатий низенький комод біля однієї стіни та великий буфет із червоного дерева — біля іншого. Підлога була покрита лінолеумом, стіни обклеєні жовтими шпалерами, а коминок прикрашали важкі мармурові годинники, що своїм поважним виглядом ніби підкреслювали, що тут — не просто кухня, місце для куховарства (куховарили, що правда, здебільшого в посудній, за кухнею), а радше їдальня, загальна кімната, де мешканці будинку їли, правити своє дозвілля та збиралися усією родиною.

Стрілки на камінному годиннику показували двадцять хвилин на шосту, і стара бабуся Бровді вже сиділа на своєму стільці в кутку біля вогню, підсмажуючи грінки до вечірнього чаю. Це була крижаста незграбна стара жінка, зморщена, але не зів'яла, незважаючи на свої сімдесят два роки, висохла, схожа на сучкуватий стовбур старого дерева, позбавленого соків, але ще міцного й витривалого, загартованого часом і пережитими знегодами. Надто підкреслювали цю подібність вузлуваті руки зі слідами артриту. Шкіра її обличчя відтінком нагадувала зів'яле листя, була суціль поорана й покарбована зморшками; риси обличчя грубі, різкі, чоловічі; волосся, що досі залишалося чорним, було акуратно розділене посередині

прямим проділом, який оголював білу лінію черепа, і туго завузлене на потилиці. Жорсткі рідкі волосинки, наче якісь бур'янчики, пробивалися на підборідді й верхній губі. На бабусі Бровді була чорна корсетка й довга спідниця такого ж кольору, що волочилася за нею по землі, маленький чорний очіпок і черевики з гумками, які, хай і були велетенські, не приховували згрубшання суглобів на пальцях і пласкої стопи.

Зігнувшись над вогнем (при цьому від її зусиль очіпок з'їхав трохи набік) і тримаючи виделку обома тремтячими руками, вона вкрай обережно підсмажила дві товсті скибки хліба, любовно, старанно піднітивши їх згори так, щоб усередині вони залишалися м'якими, і зробивши це на цілковиту втіху собі, поклала їх на тому кінці таці, куди вона зможе відразу дотягнутися і швидко взяти їх собі, щойно родина сяде за стіл. Інші скибочки вона підсмажила абияк, не виявляючи до них жодного інтересу. Роблячи це, вона невдоволено міркувала про щось, то втягуючи, то надимаючи щоки і брязкаючи при цьому штучними зубами, що в неї завжди було ознакою невдоволення. «Це просто неподобство, — казала вона собі, — Мері знову забула купити сир! Дівча робиться дедалі неухважніше, і на неї, як на якусь дурепу, в таких важливих питаннях не можна покладатися. Що це за вечеря без сиру, свіжого денлопського сиру?»

Від думки про нього довга верхня губа старої затремтіла, і струмки слини потекли з кутика рота.

Розважаючи так, вона метала з-під насуплених брів різкі колючі погляди на свою онуку Мері, що сиділа навпроти неї у фотелі, в якому зазвичай сидів батько і який був священним і забороненим для всіх інших.

Але Мері не думала ні про сир, ні про крісло, ні про злочини, які вона скоїла, забувши про перше і сівши в друге. Лагідними карими очима вона припала до вікна, зосереджено дивлячись у далечінь, ніби бачила там щось, що чарувало її сяйний погляд.

Часом її виразні губи склалися в посмішку, потім вона тихенько несвідомо хитала головою, трусячи кучерями, і при цьому по її волоссю, як брижі по воді, пробігали відблиски світла. Її маленькі ручки, гладкі й ніжні, як пелюстки магнолії, лежали на колінах долонями догори, пасивністю своєю говорячи про те, що